

УДК 027.022:316.32]:[316.7:316.422
DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348081

**ПУБЛІЧНА БІБЛІОТЕКА
В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ:
СОЦІОКУЛЬТУРНІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА
ВИКЛИКИ
XXI СТОЛІТТЯ**

*Валентина Медведєва,
кандидатка педагогічних наук, професорка,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: v_medvedeva@ukr.net
ORCID ID: 00000-0003-0959-7846*

*Юрій Горбань,
кандидат культурології, професор,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: y.i.gorban@gmail.com
ORCID ID: 00000-0001-5837-4409*

Для цитування:

Медведєва, В. & Горбань, Ю. (2025). Публічна бібліотека в умовах глобалізації: соціокультурні трансформації та виклики XXI століття. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 132–145. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348081>

Мета статті – визначити особливості функціонування публічної бібліотеки в умовах глобалізації, окреслити ключові соціокультурні трансформації, що впливають на її сучасний розвиток, та виявити основні виклики XXI століття, які формують нові напрями діяльності і стратегічні орієнтири бібліотечних установ.

Методи дослідження ґрунтуються на принципах системного підходу, згідно з яким публічна бібліотека розглядається як елемент соціальної системи. Також використано методи історико-культурного аналізу, порівняння, систематизації (для вивчення, виявлення функціональних особливостей бібліотеки як інституційної системи в контексті історико-культурних процесів, визначення місця публічної бібліотеки у структурі державного управління, міжкультурної комунікації, в умовах технологізації та глобалізації).

Наукова новизна. Досліджено діяльність публічної бібліотеки України як традиційної інституції, яка в умовах світових процесів глобалізації функціонує у нових політичних, ідеологічних, економічних, культурних, соціальних реаліях. Запропоновано можливі рішення, які сприятимуть адаптації публічної бібліотеки до інновацій.

Основні висновки. Публічна бібліотека України як цілісна, самодостатня, внутрішньо органічна інституція перебуває у процесі трансформації, включається в новий соціокультурний, ідеологічний, політичний, освітній, науковий контексти, шукає нові смисли в інтересах творення цілісного українського простору та входження його в європейський і світовий обшир. Вплив нових технологій і суспільна інтеграція у всі процеси діяльності публічної бібліотеки сприяли її соціокультурному перетворенню та новим змістовним досягненням, формуванню нового образу, який відображає і особливості соціокультурних цивілізаційних трансформацій. Розглянуто погляди практиків, теоретиків щодо рішень, які сприятимуть адаптації публічної бібліотеки до інновацій (бібліотека як посередник між цифровими ресурсами та користувачами; бібліотека як платформа інновацій, бібліотека як центр громадянськості, інформаційної грамотності; бібліотека як осередок нав-

чання нових навичок; бібліотека як інститут збереження культурної, історичної пам'яті, формування національної і культурної ідентичності та ін.).

Ключові слова: публічна бібліотека; державна культурна політика; цифровізація; глобалізація; інновації; бібліотечна освіта; цифрові комунікації, соціокультурні трансформації.

ВСТУП

В епоху інформаційних високорозвинених технологічних змін публічна бібліотека опинилася перед новими викликами динаміки зростання обсягу й обробки інформації, утворення інформаційних мереж, мультимедійності інформації та ін.

Тож цілком природно, що сьогодні вона перебуває в пошуку нових цінностей, нових смислових домінант, у процесі переоцінки канонів (збереження одних, відновлення або шукання нових тощо), за якими конструюється її сприйняття у суспільстві на всіх рівнях.

За своєю природою бібліотека, як і книга, належить до різних вимірів: з одного боку – до констативного, з іншого – до віртуального. Все більше суспільство розуміє і усвідомлює її феноменологічну природу як інституцію збереження пам'яті засобами своїх ресурсів, форм, міжкультурної комунікації, просвітництва, культуротворення нових практик (дозвіллевих, знанневих та ін.), отже, культурну поліфункціональність. У сучасних реаліях публічна бібліотека залежить від багатьох факторів, серед яких виділимо: інформаційні потоки і надмірне споживання особистістю інформації; перебування її у соціальних мережах, соціальних спільнотах, а також втрати бібліотекою користувачів, декларативність державної культурної політики, несформованість корпоративної культури задля реалізації спільних скоординованих дій щодо модернізації її діяльності.

Глобалізаційні процеси зумовлюють потребу в модернізації публічних бібліотек, яка б відповідала фундаментальним змінам ідентифікації, а отже, конкурентоспроможності як окремої бібліотеки, так і бібліотечної системи загалом.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

В українському бібліотекознавстві зростає інтерес до сучасної публічної бібліотеки, що обумовлено як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, а саме загальносвітовими тенденціями розвитку світової гуманістики – з одного боку; з іншого – нові політичні, ідеологічні, соціокультурні реалії України суттєво вплинули на публічну бібліотеку як соціокультурний інститут.

Сучасні українські бібліотекознавці зосереджують свою увагу на осмисленні бібліотеки як феномену культури, як соціокультурного інституту і його ролі, що відображено у працях О. Воскобойнікової-Гузєвої, Т. Гранчак, Т. Добко, Т. Долбенко, Л. Петрової, Ю. Половинчак, Т. Новальської, А. Чачко, О. Онищенко та ін.

Трансформації в діяльності публічних бібліотек, як і культурі загалом, відбуваються в тісних переплетіннях глобалізаційних та неглобалізаційних процесів, які не варто відокремлювати або протиставляти. Автори монографічного дослідження «Від мультикультуралізму до транскультурності: проблема збереження цінностей цивілізованого співіснування» (Отрешко та ін., 2018) визначають мультикультурність як яскраву ознаку культур епохи постмодернізму. Культурна багатоманітність, на їх думку, є одним із головних викликів нашої епохи. Взаємодія культур, діалогічність,

культурний поліфонізм, євроцентризм, мультикультуралізм – саме ці поняття визначають філософсько-культурологічний дискурс ХХ століття.

Сучасні дослідження читача і автора, що пов'язані з комп'ютерами, скловолонними провідниками, текстуальним матеріалом, здійснені в рамках європейської теорії засобів масової інформації: в Німеччині – Фрідріх Кітлер і Норберт Бельц; у Франції – Поль Віріліо і Жан Бодріяр (Вінквіст, & Тейлор, 2003).

Предметна сфера досліджень публічної бібліотеки в Україні у другій половині ХХ – початку ХХІ століття все чіткіше професіоналізується, розвивається відповідно до теоретичних загальноєвропейських та світових традицій, особливо серед дослідників нового покоління: Т. Гранчак, Т. Новальська, О. Воскобойнікова-Гузева, Г. Ковальчук, Г. Салата, Н. Бачинська, А. Соляник, О. Збанацька, В. Бондаренко та ін.

Формується молода генерація, що актуалізує та культивує у своїй діяльності культурологічні, соціокомунікативні підходи на міждисциплінарному інтегрованні методів сучасного бібліотекознавства, інформології, культурології, синергетики: Д. Белов, А. Мотько, А. Плахтій, М. Маранчак.

Аналіз теоретико-методологічних основ досліджень українських та зарубіжних вчених проблем трансформації сучасних публічних бібліотек дає можливість виявити основні тенденції їх розвитку, спільне і відмінне щодо їх діяльності, виявити головні суспільно значимі тенденції щодо майбутніх трендів.

Культурна унікальність публічної бібліотеки сьогодні відіграє ключову роль у формуванні механізмів (культурних, інформаційних, технологічних, знанневих, комунікаційних та ін.) впливу на соціокультурну діяльність, революційні перетворення виступають культуроформуючим чинником (Медведева & Шендрик, 2020).

Оскільки особливості сьогоденного суспільства зумовлені сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, технізацію правомірно вважати чинником змін у соціальному та культурному просторах, тобто чинником соціокультурної модернізації. Саме тому є важливими наукові рефлексії, що спрямовані на вивчення соціокультурних явищ і процесів, розуміння потенціалу бібліотеки, еволюції її форм і перспектив впливу на всі сфери суспільного життя.

Мета статті – визначити особливості функціонування публічної бібліотеки в умовах глобалізації, окреслити ключові соціокультурні трансформації, що впливають на її сучасний розвиток, та виявити основні виклики ХХІ століття, які формують нові напрями діяльності і стратегічні орієнтири бібліотечних установ.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Досягнення мети передбачало застосування принципів системного підходу, згідно з яким публічна бібліотека розглядається як елемент соціальної системи. Також використано методи історико-культурного аналізу, порівняння, систематизації (для вивчення основних типів бібліотек у контексті історико-культурного простору, визначення місця публічної бібліотеки в системі міжкультурної комунікації, виявлення функціональних особливостей бібліотек у процесі соціокультурної трансформації).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Нині бібліотека перебуває у пошуках цінностей, смислових домінант, у процесі переоцінки традиційних канонів (збереження одних, відмови від тих або інших

тощо), за якими конструюється її сприйняття у суспільстві на різних рівнях. Зміни, що відбуваються протягом останнього століття, не могли в ієрархії цінностей не позначитися як на зміні деяких функцій бібліотеки, так і на її соціальній значущості, престижності.

Публічна бібліотека України демонструє утвердження національного поступу. З метою формування національної ідентичності вона культивує у своїй діяльності українознавчі цінності і у такий спосіб закладає основи національно-державницької бібліотечної політики в Україні.

На думку Ю. Половинчак (2017), бібліотека є суб'єктом творення національного наративу. Завдяки представленню на своїх ресурсах, зокрема й інтерактивних, відповідної інформації бібліотеки формують особливий зріз національного інформаційного простору, який транслює світові позиції держави, громадянського суспільства, окремого громадянина стосовно подій і явищ суспільного життя. Як ініціатори потужних національних і наднаціональних електронних проєктів бібліотеки репрезентують у такий спосіб інтелектуальний культурний образ нації. Такий вітчизняний ресурс, як «Електронна бібліотека «Україніка» (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, б.д.), акумулює документи державно-національної ваги. Так, бібліотека залишається елементом національного наративу, системно, цілеспрямовано організовує і консолідує національні інформаційні ресурси і продукти, формує безперешкодну систему доступу до них користувачам.

М. Закіров (2018) у рецензії на монографію Ю. Половинчак «Сучасне інформаційне середовище як простір трансформації української національної ідентичності» зазначає, що описані у роботі напрями розвитку сучасного гуманітарного простору актуалізують питання зміни ролі традиційних суб'єктів, зокрема бібліотек, у культурних взаємодіях цифрової епохи. Дослідниця акцентує на особливостях трансформації в інформаційному суспільстві статусу бібліотек як суб'єкта творення національного наративу через реалізацію меморіальної функції збереження, зафіксованої у документному вигляді пам'яті спільноти.

С. Хрущ (2019) доходить висновку, що в умовах цифрових трансформацій бібліотек актуальним залишається питання необхідності адаптації гуманістичної функції бібліотеки до інноваційних перетворень задля уникнення технологічного детермінізму. На її думку, техніко-технологічну та соціально-комунікативну складові інноваційного простору сучасних бібліотек слід розглядати у взаємозв'язку та взаємовпливі відповідно до аксіологічних орієнтирів функціонування бібліотеки. Особливо акцентовано на реалізації таких основних функцій: соціальна, просвітницька, ціннісно-орієнтаційна, морально-етична, меморіальна, екологічна, рекреаційна.

Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки С. Хрущ (2022) розглядає через аксіологічні орієнтири діяльності. Обґрунтовуючи ціннісний підхід до його створення і функціонування, авторка пропонує власне визначення поняття «інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки»: це сформована у процесі цифрових трансформацій бібліотеки сукупність техніко-технологічних і програмних засобів бібліотечної діяльності, спрямованих на задоволення інформаційних і соціально-комунікативних потреб громадян, зумовлених їх професійною, громадською діяльністю, навчанням, дозвіллям, побутом, завданнями особистісного зростання.

На думку директорки Українського інституту книги О. Коваль, за умов скоординованих дій державних інституцій, а саме Українського інституту книги, На-

ціональної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Міністерства культури та стратегічних комунікацій України, громадських організацій, зокрема Української бібліотечної асоціації, у співпраці з органами місцевого самоврядування потрібно здійснити такі кроки:

- провести повну ревізію фондів щодо вилучення незапитуваних книг протягом десяти років. При цьому в національних бібліотеках України та Книжковій палаті України імені Івана Федорова фонди мають бути повними. Це актуалізує фонди публічних бібліотек і сприятиме творенню культурного простору, забезпеченню інноваційним технологічним оснащенням;

- налагодити регулярний збір достовірної статистики в усіх бібліотеках і забезпечити роботу АІБІСів; на цій основі приймати рішення щодо державних закупівель, їх ефективності;

- провести аудит діяльності всієї бібліотечної системи, на основі якого підготувати план реорганізації бібліотечної системи, обов'язковою умовою якого є забезпечення конституційних прав громадян України на доступ до бібліотечних послуг, дотримання аргументованого відкриття/закриття бібліотек, уникнення необґрунтованих рішень;

- організувати масову закупівлю найновіших і найкращих книжок для поповнення фондів бібліотек не лише Українським інститутом книги (для рекомендованого нормативу ІФЛА 5 % оновлення необхідно 900 млн грн, а заявлений проєкт бюджету на 2022 рік 183 млн (що вистачить на 1 млн примірників книг)). ІФЛА (Міжнародна бібліотечна асоціація) рекомендує поповнювати фонди публічних бібліотек на 0,25 примірника на 1 мешканця на рік. В Україні це мало б бути 10 млн примірників на рік, а цього не відбувається. Це призвело до суттєвого відставання від цивілізованих країн на понад 20 років. Задля вирішення системного поповнення вкрай потрібне внесення змін у нормативні акти, які б зобов'язали органи місцевого самоврядування виділяти кошти з розрахунку 0,25 примірника на кожного мешканця територіальної громади;

- повністю відновити, переобладнати або побудувати (хоча б по одній бібліотеці) в центрі кожної із 1470 тергромад у найближчі п'ять років;

- навчити бібліотекарів роботи з технологіями та інформацією (зокрема, з електронним каталогом «Книжки на ринку», закупівлі книг на прозорро-маркеті, маркетингу та інструментам популяризації читання та ін.);

- збудувати в Україні одну суперсучасну технологічну інклюзивну бібліотеку в межах програми «Велике будівництво» (Коваль, б.д.).

Співзасновниця фонду «Бібліотечна країна» Т. Сухенко (2019) оприлюднила у своїй статті «Як модернізувати публічні бібліотеки» цифри: кількість публічних бібліотек в Україні – 15 916 – найвища серед багатьох країн Європи (в Італії 3,5 тис. бібліотек, у Німеччині – 9 тис.). Водночас Україна входить у п'ятірку країн із найменшою кількістю користувачів на 1 публічну бібліотеку і з найменшою кількістю відвідувань однієї бібліотеки. Кількість жителів на кожну українську бібліотеку найнижча в Європі – 2597, у Нідерландах – 15 тис., Великій Британії – 13 тис., Данії – 10 тис. Частка аудіо- та відеоматеріалів у фондах публічних бібліотек Великої Британії становить 8 %, в Україні – 0,13 %, тобто у 625 разів менше. Утримання бібліотек в Україні обходиться у 2,5 млрд грн на рік, яких вистачає лише на їх злиденне існування і мізерну зарплату для 30 тисяч бібліотекарів.

Акцентуючи увагу на потребі стратегічного мислення щодо процесу трансформації, Г. Сухенко (2019) наголошує на необхідності перегляду мережі бібліотек, визначенні кількості фондів, перекваліфікації бібліотекарів, осучасненні програм їх навчання, трансформації бібліотек у центри розвитку громад. На її думку, це має бути відображено в гуманітарній стратегії української держави.

Отже, суб'єктність публічної бібліотеки в культурі України характеризується показниками недостатнього рівня модернізації, що пояснюється відсутністю стратегічних рішень на рівні держави. До цього додаються і реалії російсько-української війни.

Заради справедливості слід звернути увагу на розпочатий в Україні процес усвідомлення на державному рівні потреби реальних, недекларованих кроків бібліотеки, книги, читання, важливих для духовного розвитку. У «Стратегії людського розвитку», що затверджена Указом Президента 02.06.2021 р. № 225/2021, зазначено:

- оперативна ціль 3.1. Забезпечення населення високоякісними і доступними культурними послугами для підвищення його культурного і духовного рівня;
- оперативна ціль 3.2. Розвиток бібліотечної справи та популяризація читання (Рада національної безпеки і оборони України, 2021).

Такі стратегічні урядові документи, як концепція Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційно-бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» та Державна цільова програма «Бібліотека – XXI», Стратегія розвитку бібліотечної справи України на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» (Кабінет Міністрів України, 2016), були прийняті, але не реалізовані. Затверджена Стратегія розвитку читання на 2021–2025 роки «Читання як життєва стратегія» (б.д.) перебуває у стані реалізації. Міністерством цифрової трансформації України розпочато 94 проекти цифрової трансформації у ключових для держави та суспільства сферах, зокрема бібліотечній, – «Цифрова трансформація бібліотек та книговидавничої справи».

О. Бруй (2021) у статті «Відставання на 20 років: цифрова трансформація бібліотек та реальні можливості змін» не лише ілюструє фактичний матеріал низького рівня комп'ютеризації, інтернаціоналізації, застосування спеціального програмного забезпечення. Протягом 30 років незалежності не реалізовані важливі для бібліотечної справи всеукраїнські проекти, зокрема централізованої каталогізації, електронної (цифрової) бібліотеки, зведеного каталогу бібліотек.

З метою визначення основних завдань і способів забезпечення населення культурними послугами, що сприятиме підвищенню культурного і духовного рівня населення, укріпленню національної ідентичності українських громадян і, відповідно, підвищенню індексу людського розвитку в Україні, Кабінетом Міністрів України у 2020 році схвалено Концепцію реформ фінансування системи забезпечення населення культурними послугами (Кабінет Міністрів України, 2020).

Попри падіння престижу бібліотеки, книги і читання, про що свідчать соціологічні дослідження, все ж в українському суспільстві ніхто не насмілюється заявити, що вони не є значимими для репрезентації новітніх культурних перетворень у концептах національних та європеїзації.

Здійснюючи аналіз концепції соціальної справедливості у бібліотекознавстві та інформаційних науках, обґрунтовуючи доцільність її використання в інтересах інтеграції публічних бібліотек у суспільство майбутнього, Г. Салата (2019) у стат-

ті «Бібліотекознавство, інформаційні науки та соціальна справедливість» зазначає, що боротьба із соціальною ексклюзією, імплементація принципу соціальної справедливості за умов збільшення розриву між бідними та багатими публічних бібліотек стає нагальною потребою сучасних книгозбірень. Для успішної інтеграції у суспільство майбутнього вони мають трансформуватися у своєрідні міжкультурні клуби, платформи для вільного обміну думками, стати культурними осередками своїх громад. Це позначатиметься на включенні індивіда або соціальної групи в соціальні відносини з культурною інституцією, якою є бібліотека, доступні до її ресурсів, послуг.

Результати проведеного аналізу наукових поглядів Г. Салати (2015) передбачають побудову спільного розуміння концепції різноманітності, інклюзії та соціальної справедливості; розвиток самоусвідомлення, визначення системи пригнічення, розроблення стратегії для боротьби з упередженістю, активне донесення цих знань у своїй організації та громаді; налагодження регіональних зв'язків, які допоможуть проводити трансформаційну роботу в бібліотеці та громаді; використання тематичних досліджень і розроблення засобів досягнення соціальної справедливості.

Науковці нової генерації продовжують актуалізувати опрацювання проблеми. На думку А. Плахтій (2021), діяльність публічних бібліотек України як «інституційної системи в соціокомунікаційному просторі відбувається в умовах інтенсивного науково-технічного прогресу, зумовленого потужним застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, утвердженням їх домінантності, накопичення безпрецедентних обсягів цифрової інформації та збільшення їх частки в глобальному інформаційному потоці».

С. Денбовецький (2022) у дослідженні «Представництво публічних бібліотек України у медійному просторі» розкриває актуальні напрями представництва публічних бібліотек України в інтернеті та у соціальних мережах в умовах цифровізації. Автор особливо наголошує на модернізації організаційної структури бібліотеки, урізноманітненні та поєднанні традиційних і нетрадиційних методів і форм роботи, активному включенні у процес оцифрування своїх фондів, представленні їх на власних сайтах, що впливає як на залучення більшої кількості користувачів, так і на формування позитивного іміджу книгозбірні, накопичення репутаційного капіталу.

Соціальний контекст цих кроків є незаперечним. Він перегукується з актуальною проблемою соціальної справедливості, яка вже досліджується в українській та зарубіжній науці.

Бібліоексклюзія, як свідчать розглянуті концепції, досвід практиків, управлінців, пояснюється багатьма причинами, серед яких: нестабільність економіки, декларативність правових норм, необізнаність користувачів бібліотек у своїх правах щодо отримання послуг, мережева безпека та ін. (Wolf, 1995).

Авторитет бібліотечних спільнот у громадській європейській практиці, їх демократична та культурно-політична легітимність достатньо високі в суспільствах. Це впливає позитивно на стосунки бібліотек із владою, відставання «соціального поля галузі» щодо фінансування, інвестицій, політичне надання послуг користувачам.

Оскільки сучасна культура характеризується процесами візуалізації, відходом від писемної культури, антропологічні засади культури публічної бібліотеки в інформаційному суспільстві в епоху візуалізації та цифровізації є одним із чин-

ників впливу на життєтворчість сучасної людини. Тож гостро постає проблема «віднайти» людину-читача в суспільстві свобод, демократії, технологічних змін (Boilen, 2021; Paul, 2020).

У висновках до свого дослідження «Візуальна культура» англійський вчений А. Л. Бойлен (Boilen, 2021) зазначає:

- до візуальної культури не можна ставитися пасивно. Кожен із нас і всі ми повинні сприймати візуальну культуру серйозніше, активніше з нею взаємодіяти, бути пильними, відкритими і водночас обачними;

- візуальну культуру споконвіку творили панівний клас і панівні обставини, але водночас у ній завжди чинили опір, перевороти та диверсії; багато вчених, які досліджували візуальну культуру за останні п'ятдесят років, розкривали й вивчали ці моменти опору заради позитивних змін (Ahmed, 2010);

- сучасна концепція щодо візуальної культури ґрунтується на появі нових досліджень і теорій: нейроестетики, нейроетики, нейромистецтвознавства, нейробіології; дослідженнях у сфері штучного інтелекту, що безумовно позначиться на розумінні тих проблем, які вона поставила (Hoffman, 2019).

Візуальна культура і технологічний прогрес – це ті складники сучасного життя, в якому слід не лише орієнтуватися, а вибудовувати політику, адаптивну до сучасного візуального світу як із погляду читача, користувача, так і самої бібліотеки як інституціонального організму, що за своєю духовною природою допоможе зорієнтуватися у проблемах візуальної культури, навчить оперувати інформацією, знаннями, фактами.

Політика публічної бібліотеки в епоху візуальної культури (розуміння, пріоритети, ставлення до проблеми, пошук інструментарію щодо використання її потенціалу в інтересах гармонізації візуального середовища та візуальної атмосфери бібліотеки), творення пізнаваного простору (як зазвичай формується імідж товару в системі маркетингу) ставить нові питання, які потребують осмислення, нових механізмів і стратегій нормативно-законодавчого регулювання (дозволеного або цензурованого).

Отже, бібліотека стикається з безліччю викликів, серед яких вибуховий розвиток технологій, поширення засобів масової інформації, зокрема їх урізноманітнення, та інших видів комунікації.

Перед бібліотеками поставили різноманітні завдання, і не лише просвітницького характеру, збереження традиційних цінностей щодо поширення літератури серед широких верств населення.

Як зазначає данський бібліотекознавець Л. Емерек (Emerek, 2001), ця культурна емансипація, пошук культурного розмаїття пов'язані із труднощами у визначенні постійної інституційної ідентичності, з наростаючою розмитістю у взаємовідносинах «публічна бібліотека і суспільство»; конкуренцією з тими інституціями, які мають різочі культурні можливості.

Вплив нових технологій і суспільна інтеграція у всі процеси діяльності бібліотеки сприяли її соціокультурному перетворенню та формуванню нового образу, що відображає сучасні реалії та особливості соціокультурних цивілізаційних трансформацій. Таким чином, означені теоретиками та практиками процеси, що відбуваються в бібліотеках, можна охарактеризувати як культуротворчі в нових реаліях буття. Це в кінцевому результаті перетворює бібліотеку на відкритий для суспільства інститут збе-

реження історичної пам'яті, новацій, гармонізації культурного середовища. Автори пропонують розгорнути широку наукову дискусію на міждисциплінарному підході навколо проблеми публічної бібліотеки трансформаційних процесів.

Отже, зазначимо основні концептуальні погляди науковців щодо трансформаційних процесів:

- бібліотека як посередник між цифровими ресурсами та користувачами (застосування цифрових інструментів і технологій для оптимізації взаємодії з користувачами, покращення організації фонду, вдосконалення спектра послуг для користувачів і розширення аудиторії);
- бібліотека як платформа інновацій, громадянськості, інформаційної грамотності (електронні ресурси та бібліотечні онлайн-сервіси не лише суттєво розширюють доступ до інформації, а й підвищують ефективність бібліотечного обслуговування, покращують якість освіти і науки);
- бібліотека як осередок набуття досвіду: у бібліотеці можливе проведення курсів, семінарів, майстер-класів (онлайн/офлайн) із різноманітної тематики, зокрема комп'ютерних навичок, основ програмування, дизайну, музики та ін.; установа також може надавати доступ до освітніх ресурсів;
- бібліотека як інститут збереження національної та культурної ідентичності (бібліотека як самоорганізуюча система бере участь у формуванні соціокультурного простору, є його органічним і вагомим елементом, відображає життя суспільства, його потреби; перетворюється на центр міжкультурної комунікації, де взаємодія на міжособистісному і міжкультурному рівнях є інструментом збереження національно-культурної ідентичності, засобом соціалізації);
- залучення в роботу бібліотеки системи штучного інтелекту (наприклад, для створення точних пошукових запитів, враховуючи контекст та історію запитів користувача, для автоматичної обробки і каталогізації матеріалів, ведення статистики тощо);
- активна популяризація бібліотеки в інтернеті (створення профілів установи в соціальних мережах і наповнення їх актуальним контентом задля підтримки взаємин і формування цільової аудиторії. Тобто соціальні мережі слугують платформою для обговорення, просування послуг бібліотеки).

ВИСНОВКИ

Можна стверджувати, що сучасна українська і зарубіжна наука все більше уваги приділяє осмисленню культурного феномену бібліотеки, сутності її діяльності та зміни характеру в новій культурній реальності глобалізованого світу. Особливістю цього процесу є той факт, що українські дослідники бібліотеки перебувають у постколоніальному вимірі, інституалізації наукового життя, актуалізації культурної комунікації, оновлення методології, етичних вимірів, академічної доброчесності та ін.

Українські науковці зосереджені на таких дослідницьких векторах, як історична пам'ять, декомунізація, дерусифікація, просвітництво, національна ідентифікація, що в процесі входження української гуманітаристики у світовий контекст є дуже значимим для підняття іміджу держави у світі. Сьогодні йде активний пошук науковцями відповідей на питання щодо зниження авторитету бібліотеки в суспільстві.

Зарубіжні дослідники переконані, що різноаспектне вивчення природи і характеру діяльності бібліотеки є підґрунтям для відстоювання і виправдовування

їх подальшої державної підтримки у процесі перерозподілу культурних і соціальних благ. Соціологи фіксують парадоксальний факт: з однієї сторони – зниження відвідуваності бібліотеки, а з іншої – у процесі опитування впродовж багатьох років суспільство більшості європейських країн незмінно вбачає в бібліотеці її значиму культурницьку місію. На їх думку, саме цей, на перший погляд, парадоксальний факт свідчить про збереження в європейських суспільствах традиції і розуміння природи бібліотеки як культурного феномену, що поступово втрачено в українському суспільстві. І саме такі результати дослідників часто використовуються бібліотеками в лобіюванні їх інтересів перед державою, зокрема щодо їх фінансової стабільності. А це, зі свого боку, позначається на наданні бібліотеками безоплатних послуг користувачам, їх постійній модернізації.

Водночас зарубіжна наука, пройшовши цей шлях щодо бібліотеки, ще перебуває в пошуках відповіді на проблеми стосовно статусу публічної бібліотеки ХХІ століття, її соціальної доступності та інклюзивності як інституту набуття культурного капіталу та помічника держави в боротьбі з подоланням цифрової нерівності, соціальної мобільності і впливу на життя згуртованості громад.

Майбутнє бібліотек в епоху цифровізації, глобалізації – одна з найбільш обговорюваних бібліотечними фахівцями тем останнім часом. Нині бібліотеки намагаються знайти своє місце на сучасному ринку послуг, де великий обсяг інформації доступний майже без будь-яких зусиль. З огляду на те, що нове покоління користувачів дедалі більше віддаляється від бібліотек, установи перебувають у пошуках нових конкурентних переваг у різних галузях. Сьогодні бібліотека має не лише довести свою значущість, цінність і досвід, а й створити можливості для залучення нових користувачів із високим рівнем опанування цифрових технологій.

Визначено, що нині публічна бібліотека значно розширює свої можливості як засіб соціалізації і смислотворення сучасної людини. Адже антропологічні засади бібліотеки інформаційного суспільства стають одним із чинників впливу на життєтворчість людини, віднайдення її як читача в суспільстві свобод, демократії, мультикультурності.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бойлен, А. Л. (2021). *Візуальна культура* (Г. Лелів, пер.). ArtHuss.
- Бруй, О. (2021, 23 березня). *Відставання на 20 років: цифрова трансформація бібліотек та реальні можливості змін*. Читомо. <https://chytomo.com/vidstavannia-na-20-rokiv-tsyfrova-transformatsiia-bibliotek-ta-realni-mozhlyvosti-zmin/>
- Вінквіст, Ч. Е., & Тейлор, В. Е. (Ред.). (2003). *Енциклопедія постмодернізму* (В. Шовкун, пер.). Видавництво Соломії Павличко «Основи».
- Денбовецький, С. (2022). Представництво публічних бібліотек України у медійному просторі. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 9, 47–56. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259148>
- Закіров, М. (2018). Національна ідентичність перед викликами нових інформаційних реалій. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 1, 100–101.
- Кабінет Міністрів України. (2016, 23 березня). *Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»* (Розпорядження № 219-р). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-p>

- Кабінет Міністрів України. (2020, 19 серпня). *Про схвалення Концепції реформи фінансування системи забезпечення населення культурними послугами* (Розпорядження № 1035-р). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1035-2020-%D1%80#Text>
- Коваль, О. (б.д.). *8 пунктів реформи бібліотек*. Сіверщина. Взято 15 вересня 2025 року з https://siver.com.ua/news/8_punktiv_reformi_bibliotek/2021-11-11-29680
- Медведева, В., & Шендрик, О. (2020). *Міжнародне співробітництво публічних бібліотек України*. Ліра-К.
- Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. (б.д.). *Електронна бібліотека «Україніка»*. Взято 15 вересня 2025 року з <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21DBN=UKRLIB>
- Отрешко, Н. Б., Судакова, В. М., Щербина, В. М., Щербина, В. Л., Бойко, З. В., Чміль, Г. П., Демещенко, В. В., Гасвська, Т. І., Єрескова, Т. В., Устич, С. І., & Бенчак, О. Ф. (2018). *Від мультикультуралізму до транскультурності : проблема збереження цінностей цивілізованого співіснування*. Інститут культурології НАМ України. <http://icr.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/From-Multiculturalism-to-Transculturality-the-Problem-of-Preserving-the-Values-of-Civilized-Coexistence.2018.pdf>
- Плахтій, А. М. (2021). *Публічні бібліотеки в системі інформаційно-комунікаційного забезпечення електронного урядування в Україні* [Автореферат дисертації кандидата наук, Київський національний університет культури і мистецтв].
- Половинчак, Ю. М. (2017). *Сучасне інформаційно-комунікаційне середовище як простір трансформації української національної ідентичності*. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
- Рада національної безпеки і оборони України. (2021, 2 червня). *Про Стратегію людського розвитку* (Указ № 225/2021). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0036525-21#Text>
- Салата, Г. (2015). Аспектуалізація діяльності публічних бібліотек України у проблемному полі державної інформаційної політики. *Наукові записки [Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова]. Серія : Педагогічні та історичні науки*, 125, 234–239.
- Салата, Г. (2019). Бібліотекознавство, інформаційні науки та соціальна справедливість. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 3, 10–18. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.3.2019.169662>
- Стратегія розвитку читання на 2021–2025 роки «Читання як життєва стратегія». (б.д.). Проект. Взято 15 вересня 2025 року з <https://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/34027.pdf>
- Сухенко, Т. (2019). Як модернізувати публічні бібліотеки. Думка читача. *Бібліотечна планета*, 4, 7–8. http://libkor.com.ua/storage/php/lib_theme_files/yak_modernizuvati_biblioteki.pdf
- Хрущ, С. (2019). Медіатека як науково-освітній інтерактивний простір. *Молодий вчений*, 11(75), 821–823. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-173>
- Хрущ, С. (2022). Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки: аксіологічні орієнтири функціонування. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 9, 70–78. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259153>
- Ahmed, S. (2010). *The Promise of Happiness*. Duke University Press.
- Emerek, L. (2001). At skrive bibliotekshistorie. Om grundlæggelsen af det moderne folkebibliotek i Danmark. In R. A. Audunson & N. W. Lund. (Eds.), *Det Siviliserede informasjonsamfunn: folkebibliotekenes rolle ved inngangen til en digital tid* (pp. 88–117). Fagbokforlaget.
- Hoffman, D. (2019). *The Case Against Reality: Why Evolution Hid the Truth from Our Eyes*. W.W. Norton.
- Paul, C. (2020). Digital Art Now: Histories of (Im)Materialities. *International Journal for Digital Art History*, 5(2), 2.04–2.10. <https://doi.org/10.11588/DAH.2020.5.75504>
- Wolf, M. (1995). Globalization and social exclusion: Some paradoxes. In G. Rodgers, Ch. Gore, & J. Figueiredo (Eds.), *Social exclusion: rhetoric, reality, responses* (pp.81–102). International Institute for Labour Studies.

REFERENCES

- Ahmed, S. (2010). *The Promise of Happiness*. Duke University Press [in English].
- Boilen, A. L. (2021). *Vizualna kultura* [Visual Culture] (H. Leliv, Trans.). ArtHuss[in Ukrainian].
- Brui, O. (2021, March 23). *Vidstavannia na 20 rokiv: tsyfrova transformatsiia bibliotek ta realni mozhlyvosti zmin* [20-Year Lag: Digital Transformation of Libraries and Real Possibilities of Change]. Chytomo. <https://chytomo.com/vidstavannia-na-20-rokiv-tsyfrova-transformatsiia-bibliotek-ta-realni-mozhlyvosti-zmin/> [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2016, March 23). *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku bibliotechnoi spravy na period do 2025 roku "Iakisni zminy bibliotek dlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy"* [On approval of the Strategy for the Development of Libraries for the Period up to 2025 "Qualitative Changes in Libraries to Ensure Sustainable Development of Ukraine"] (Order No. 219-p). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-r> [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2020, August 19). *Pro skhvalennia Kontseptsii reformy finansuvannia systemy zabezpechennia naseleння kulturnymy posluhamy* [On Approval of the Concept of Reform of the Financing System for Providing the Population with Cultural Services] (Order No. 1035-p). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1035-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Denbnovetskyi, S. (2022). Predstavnytstvo publichnykh bibliotek Ukrainy u mediinomu prostori [Place of Public Libraries of Ukraine in the Modern Information Space]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 9, 47–56. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259148> [in Ukrainian].
- Emerek, L. (2001). At skrive bibliotekshistorie. Om grundlæggelsen af det moderne folkebibliotek i Danmark. In R. A. Audunson & N. W. Lund (Eds.), *Det Siviliserte informasjonssamfunn: folkebibliotekenes rolle ved inngangen til en digital tid* (pp. 88–117). Fagbokforlaget [in English].
- Hoffman, D. (2019). *The Case Against Reality: Why Evolution Hid the Truth from Our Eyes*. W.W. Norton [in English].
- Khrushch, S. (2019). Mediateka yak naukovo-osvitnii interaktyvnyi prostir [Mediatecs as a scientific-educational interactive space]. *Young Scientist*, 11(75), 821–823. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-173> [in Ukrainian].
- Khrushch, S. (2022). Innovatsiyni mediaprostir suchasnoi biblioteky: aksiolohichni oriietyry funktsionuvannia [Innovative Media Space of the Modern Library: Axiological Guidelines of Functioning]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 9, 70–78. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259153> [in Ukrainian].
- Koval, O. (n.d.). *8 punktiv reformy bibliotek* [8 points of library reform]. Sivershchyna. Retrieved September 15, 2025, from https://siver.com.ua/news/8_punktiv_reformi_bibliotek/2021-11-11-29680 [in Ukrainian].
- Medvedieva, V., & Shendryk, O. (2020). *Mizhnarodne spivrobitnytstvo publichnykh bibliotek Ukrainy* [International cooperation of public libraries of Ukraine]. Lira-K [in Ukrainian].
- National Security and Defense Council of Ukraine. (2021, June 2). *Pro Stratehiu liudskoho rozvytku* [On the Human Development Strategy] (Decree No. 225/2021). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0036525-21#Text> [in Ukrainian].
- Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. (n.d.). *Elektronna biblioteka "Ukrainika"* [Electronic library "Ukrainika"]. Retrieved September 15, 2025, from <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21DBN=UKRLIB> [in Ukrainian].
- Otreshko, N. B., Sudakova, V. M., Shcherbyna, V. M., Shcherbyna, V. L., Boiko, Z. V., Chmil, H. P., Demeshchenko, V. V., Haievska, T. I., Yereskova, T. V., Ustych, S. I., & Benchak, O. F. (2018). *Vid multykulturalizmu do transkulturalnosti : problema zberezhenia*

- tsinnostei tsyvilizovanoho spivisnuvannia* [From Multiculturalism to Transculturality: The Problem of Preserving the Values of Civilized Coexistence]. Institute for Cultural Research of the National Academy of Arts of Ukraine. http://icr.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/From-Multiculturalism-to-Transculturality-the-Problem-of-Preserving_the-Values-of-Civilized-Coexistence.2018.pdf [in Ukrainian].
- Paul, C. (2020). Digital Art Now: Histories of (Im)Materialities. *International Journal for Digital Art History*, 5(2), 2.04–2.10. <https://doi.org/10.11588/DAH.2020.5.75504> [in English].
- Plakhtii, A. M. (2021). *Publichni biblioteky v systemi informatsiino-komunikatsiinoho zabezpechennia elektronnoho uriaduvannia v Ukraini* [Public libraries in the system of information and communication support of e-government in Ukraine] [Abstract of PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Polovynchak, Yu. M. (2017). *Suchasne informatsiino-komunikatsiine seredovyshche yak prostir transformatsii ukrainskoi natsionalnoi identychnosti* [Modern information and communication environment as a space for the transformation of Ukrainian national identity]. V. I. Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Salata, H. (2015). Aspektualizatsiia diialnosti publichnykh bibliotek Ukrainy u problemnomu poli derzhavnoi informatsiinoi polityky [Aspectuality activities of public libraries of Ukraine in the problem field of the state information policy]. *Naukovi zapysky [Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova. Serii: Pedahohichni ta istorychni nauky]*, 125, 234–239 [in Ukrainian].
- Salata, H. (2019). Bibliotekoznavstvo, informatsiini nauky ta sotsialna spravedlyvist [Library and Information Sciences and Social Justice]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 3, 10–18. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.3.2019.169662> [in Ukrainian].
- Stratehiia rozvytku chytannia na 2021–2025 roky "Chytannia yak zhyttieva stratehiia" [Strategy for the Development of Reading for 2021–2025 "Reading as a Life Strategy"]. (n.d.). *Proiekt [Draft]*. Retrieved September 15, 2025, from <https://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/34027.pdf> [in Ukrainian].
- Sukhenko, T. (2019). Yak modernizuvaty publichni biblioteky. Dumka chytacha [How to modernize public libraries. Reader's opinion]. *Bibliotechna planeta*, 4, 7–8. http://libkor.com.ua/storage/php/lib_theme_files/yak_modernizuvati_biblioteki.pdf [in Ukrainian].
- Vinkvist, Ch. E., & Teilor, V. E. (Eds.). (2003). *Entsyklopediia postmodernizmu* [Encyclopedia of Postmodernism] (V. Shovkun, Trans.). Vydavnytstvo Solomii Pavlychko "Osnovy" [in Ukrainian].
- Wolf, M. (1995). Globalization and social exclusion: Some paradoxes. In G. Rodgers, Ch. Gore, & J. Figueiredo (Eds.), *Social exclusion: rhetoric, reality, responses* (pp.81–102). International Institute for Labour Studies [in English].
- Zakirov, M. (2018). Natsionalna identychnist pered vyklykamy novykh informatsiinykh realii [National Identity in the Face of New Informational Realities]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 1, 100–101 [in Ukrainian].

UDC 027.022:316.32]:[316.7:316.422

Valentyna Medvedeva,
PhD in Education, Professor
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: v_medvedeva@ukr.net
ORCID ID: 00000-0003-0959-7846

Yurii Horban,
PhD in Cultural Studies, Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: y.i.gorban@gmail.com
ORCID ID: 00000-0001-5837-4409

PUBLIC LIBRARY IN THE CONTEXT OF GLOBALISATION: SOCIO-CULTURAL TRANSFORMATIONS AND CHALLENGES OF THE 21ST CENTURY

The aim of the article is to determine peculiarities of the public library functioning under conditions of globalisation, as well as to outline key socio-cultural transformations that influence its modern development and to identify the main challenges of the 21st that form new directions of activity and strategic guidelines of library institutions.

The research methods are based on the principles of a systematic approach, according to which the public library is viewed as an element of the social system. The methods of historical and cultural analysis, comparison and systematisation are also applied (to study and identify the functional features of the library as an institutional system in the context of historical and cultural processes, to determine the place of the public library in the system of public administration and intercultural communication in the context of technologicalisation and globalisation).

Scientific novelty. The activity of the public library in Ukraine as a traditional institution, which functions in new political, ideological, economic, cultural and social realities under conditions of globalisation processes, is studied. Possible solutions that will facilitate the adaptation of the public library to innovations are offered.

Main conclusions. The public library of Ukraine as an integral, self-sufficient and internally organic institution is in the process of transformation, being included in a new socio-cultural, ideological, political, educational and scientific context. It is in search of new meanings, in the interests of creating a holistic Ukrainian space and its entry into the European and global space. The influence of new technologies and social integration into all processes of public library activities has contributed to its socio-cultural transformations and new substantive achievements, causing the formation of a new image that reflects the peculiarities of socio-cultural civilisational modifications. The article considers the views of practitioners and theorists on solutions that will facilitate the adaptation of the public library to innovations (library as an intermediary between digital resources and users; library as a platform for innovation, library as a centre of citizenship and information literacy; library as a centre for achieving new skills; library as an institution for preserving cultural and historical memory, forming national and cultural identity, etc.).

Keywords: public library; state cultural policy; digitalisation; globalisation; innovations; library education; digital communications; socio-cultural transformations.

Надійшла 10.10.2025

Прийнята 26.11.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.